

SPAUDOS STATISTIKA: RAIDOS IR ŠALTINIŲ ĮŽVALGOS

Jurgita Rudžionienė | Vilniaus universiteto Bibliotekininkystės
ir informacijos mokslų institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: jurgita.rudzioniene@kf.vu.lt

Šiuo straipsniu, taikant literatūros ir šaltinių analizės metodą, siekiama pateikti kai kurias Lietuvos spaudos statistikos įžvalgas jos šaltinių ir raidos požiūriu. Į išsamią raidos ir šaltinių analizę nepretenduojama, labiau siekiama atkreipti dėmesį į aptariamą objektą tiek Lietuvoje, tiek tarptautiniu mastu, tikintis paskatinti šio klausimo tyrinėjimus ateityje. Tiek mokslininkai – spaudos tyrėjai, tiek specialistai, rengiantys spaudos statistiką, raginami atkreipti dėmesį į nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu aktualų spaudos statistikos klausimą ir siekti tinkamo tolesnio jos rengimo ir sklaidos. Nuoseklus dėmesio šio objekto analizei stokojama, ypač Lietuvoje. Straipsnyje aptariama spaudos statistikos samprata, apžvelgiamos spaudos statistikos ištakos ir raidos bruožai, analizuojami spaudos statistikos principai, dokumentai, reglamentuojantys spaudos statistikos rengimą, tarptautinės spaudos statistikos nuostatos bei jų laikymosi ypatumai.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *spaudos statistika, statistinė apskaita, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, UNESCO Statistikos institutas, Lietuvos statistikos departamentas.*

ĮVADAS

Statistika visose veiklos srityse yra būtina, ir jos vaidmuo abejonių nekelia. Profesionaliai ją vykdyti būtini specialistai, turintys tam tikrą kvalifikaciją, ir ne kiekvienos veiklos srities subjektai deramai įvertina jos vaidmenį sėkmingai institucijos ar visos srities segmento vadybai. Todėl tenka pripažinti, kad statistikai būdingas prieštaravimas: viena, kiekvienas bet kurios srities specialistas suvokia turįs tarsi „prisijaukinti laukinę statistiką“ (būdų ir metodų paieškos, jų įsisavinimas, taikymo galimybių analizė ir pan.), kita, ne taip jau lengva surasti specialistą, kuris paneigtų, jog tai vienas nemėgstamiausių ir labiausiai bauginančių dalykų. Statistika yra svarbi taikomoji mokslo disciplina, tirianti duomenų rinkimo, sisteminimo, analizės metodus ir jų naudojimą. Tai yra ne paprastas skaičiavimas, o sistemingas ir tikslingas požymių, reiškinių, daiktų žymėjimas skaitmenimis,

atsižvelgiant į tam tikras jų ypatybes. Todėl, tarkim, teminis knygų katalogas nėra statistika savaime, o tik medžiaga, žaliava, duomenys statistikai, nes šiuo atveju nėra tikslingo ir sistemingo medžiagos grupavimo ir skaičiavimo. Statistika kaip metodas yra kiekybinių duomenų apie reiškinį ar procesą visuma, ir jos paskirtis yra sukurti pagrindą institucijų veiklai kokybiškai vertinti.

Statistikos taikymo sritis plati: technika, medicina, švietimas, kultūra, gamtos mokslai ir t. t. Kaip teigiama 2009 m. Lietuvos kultūros įstaigų statistinio tyrimo metodikoje, *Statistinės informacijos poreikis pasireiškia tiek įstatymų leidybai, vyriausybės nutarimams rengti, ūkiniam visų sričių sprendimams priimti, tiek socialinėms problemoms spręsti. Ši plati veikla iš esmės turi būti grindžiama ne bendrais samprotavimais, bet išsamia, patikima ir naujausia statistine informacija.*¹

Spaudos statistika – svarbi leidybinės veiklos kokybinio ir kiekybinio vertinimo, prognozavimo priemonė, taigi ir šios srities vadybos dalis. Spaudos statistika – leidybos mastus kokybiniais ir kiekybiniais rodikliais lakoniškai apibendrinanti apskaita tiek valstybės, tiek tarptautiniu mastu. Kokybinė spaudos statistikos analizė, pagrįsta kiekybiniais duomenimis, leidžia daryti išvadas apie spaudinių vietą ir funkcijas visuomenės gyvenime ir tuo pasireiškia jos, kaip kultūros statistikos, pobūdis, o tiriant spaudą kaip visuomeninės praktinės veiklos rezultatą pagal darbo ir materialias sąnaudas – ekonominės statistikos pobūdis.

Spaudos statistikos objekto apibūdinimas kito mažai. Vienintelis atsiradęs naujas elementas – apibūdinimas papildytas elektroninių dokumentų sąvoka. Anot Vandos Stonienės, spaudos statistikos objektas apibūdinamas kaip *spaudinys, poligrafiškai apipavidalintas atskiru vienetu, turintis metriką ir skirtas perduoti fiksuotą jame informaciją*². Leidinyje *Lietuvos spaudos statistika 2004* statistikos objektas apibūdinamas kaip *spausdinti dokumentai, neknyginė medžiaga ir elektroniniai ištekliai fiziniuose laikmenose, apipavidalinti kaip atskiri vienetai, turintys metriką ir skirti perduoti užfiksuotą informaciją*.³ Reiškiny, kurį tiria spaudos statistika, ilgą laiką buvo spausdintinė produkcija. Šiandien spaudos statistikos objektas, per pastaruosius dešimtmečius intensyviai vystantis elektronei leidybai, apima ir elektroninius išteklius, todėl *spaudos statistikos* terminas turi ir simbolinę prasmę.

Nepaisant vis dažniau pabrėžiamo spaudos statistikos aktualumo, teorinių ir praktinių šios srities tyrimų Lietuvoje akivaizdžiai stinga. Neturime iš esmės nė vieno šios srities rimtesnio darbo (vadovėlio, monografijos etc.). Fragmentiškai

1 *Kultūros įstaigų statistinio tyrimo metodika, pavirtinta Statistikos departamento prie LR Vyriausybės generalinio direktoriaus 2009 m. sausio 26 d. įsakymu [žiūrėta 2012 m. liepos 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://stat.gov.lt>>.*

2 STONIENĖ, V. *Knygotyros pagrindai*. Vilnius, 1990, p. 67.

3 *Lietuvos spaudos statistika, 2004*. Vilnius, 2005, p. 4.

savo moksliniuose tyrinėjimuose šią temą yra aptarę knygotyriminkai Domas Kauras, Remigijus Misiūnas, bendrus įvairių literatūros rūšių leidybos srautus analizavo R. Misiūnas, kiti leidybos specialistai. V. Stonienės mokomoji knyga *Knygotyros pagrindai* (Vilnius, 1990) jau nebepakankama šiandienos spaudos situacijos analizei. Vienintelis svarus indėlis į šios srities tyrinėjimus yra Angelės Šarlauskienės daktaro disertacija „Dokumentų statistikos duomenų bazės, rengiamos nacionalinės bibliografijos duomenų banko pagrindu, kūrimo ir skleidimo principai“, apginta 2000 metais Vilniaus universitete. Todėl šiame straipsnyje siekiama pažvelgti į Lietuvos spaudos statistikos rengimo būklę jos šaltinių ir raidos požiūriu.

SPAUDOS STATISTIKOS SĄVOKA IR PRINCIPAI

Daugelyje sričių dažnai nepavyksta sklandžiai išspręsti terminų vartosenos problemos. Jas mėginama spręsti kompromiso principu, toleruojant sinonimiško terminų ir sąvokų vartojimo atvejus ir pan. Norėtume atkreipti dėmesį, kad spaudos statistika šios problemos taip pat neišvengia. Žinoma, kad, be *spaudos statistikos*, turime ir daugiau aktyvių sąvokų šiam terminui įvardyti. Tai *dokumentų statistika*, *spaudinių statistika*, *leidinių statistika*, *leidybos statistika* ir pan. Visi jie susiję su spaudos statistikos objektu, taigi, kodėl šios srities statistikos neįvardijus viena iš šių sąvokų? Kita vertus, šiandien elektroniniai dokumentai užima vis didesnę leidybos erdvės dalį, ir ne kiekviena sąvoka apimtų būtent elektroninės produkcijos dalį (pavyzdžiui, spaudinių statistika). Norėtume jau matyti ir dokumentų statistiką – sąvoka „dokumentas“ *Kultūros įstaigų statistinio tyrimo metodikoje*, patvirtintoje Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės generalinio direktoriaus 2009 m. sausio 26 d., apibrėžiama kaip *naudojama ir saugoma laikmena su joje įrašyta informacija: knyga, periodinis leidinys, rankraštis, natos, mikroformos, garsinis ir (arba) regimasis, kartografinis, vaizdinis, elektroninis, aklyjų (Brailio) raštu išspausdintas ar kitu būdu pateiktas informacinis dokumentas*⁴. LST ISO 5127:2008 *Informacija ir dokumentavimas. Aiškinamasis žodynas* pateikia tokių dokumento sąvokos apibrėžimą: *tai įrašytoji informacija arba materialus objektas, kuris gali būti laikomas dokumentavimo vienetu; dokumentas, sukurtas arba gautas ir prižiūrimas institucijos, organizacijos ar asmens, vykdamas teisinius arba veiklos įsipareigojimus (dokumentavimas – tai nuolatinis ir sistemingas įrašytosios informacijos rinkimas ir apdorojimas, saugojimo, sisteminimo, paieškos, naudojimo arba perdavimo tikslais)*⁵. Laikantis tokios logikos, būtent elektroninės produkcijos ir neturėtų apimti *spaudos statistikos* sąvoka. Vis dėlto kol kas (manytina, kad su išlyga) šiandien realiai vartojama sąvoka *spaudos statistika* kurį laiką išliks: ji vartojama oficialią valstybės statistiką tvarkančių institucijų atitinkamos veiklos ir leidinių pavadinimuose (Lietu-

vos statistikos departamento ir kt. leidiniai), ja įvardijama praktinės veiklos sritis tokia veikla užsiimančiose institucijose (Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje ir jos atitinkamų leidinių pavadinimuose – *Lietuvos spaudos statistika*), taip vadinami aukštųjų mokyklų studijų programų dalykai (Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultete Bibliotekininkystės ir informacijos bakalauro studijų programoje – Spaudos ir bibliotekų statistika) ir pan.

Būta ir esama dar įvairesnių požiūrių spaudos statistikos sąvokos atžvilgiu. Spaudos statistikos baziniais duomenimis laikomi bibliografiniai duomenys, todėl lenkų mokslininkė Wanda Pindlowa 1988 m. siūlė terminą *statistika* keisti į *bibliometriją*, remdamasi dokumentų srauto įvairiapusėmis statistinio vertinimo galimybėmis, kurias suteikia bibliografiniai elementai, ir šiuo pagrindu galimais įvairiais koreliaciniais ryšiais, kurie pasiekiami ir įgyvendinami informacinėmis technologijomis⁶. Pasitaiko siūlymų, tiesa, ne itin drąsių, įvesti sąvoką *vebliografija* (sudarant iš web+bibliografija; anglų kalba būtų *webliography*), laikantis panašių darybos principų, kaip ir *bibliografija*, t. y. biblio+grafija. Vebliografija apibūdinama kaip *elektroninių dokumentų, internetinių svetainių ar kitų šaltinių, prieinamų žiniatinklyje, sąrašas tam tikra tema*⁷. Dariusho Alimohammadi'o teigimu, pirmasis vebliografijos teoriją sukūrė Stevenas R. Harris 1997 metais. Jis teigė, jog bibliotekų specialistai turėtų intensyviai rūpintis kuo platesnėmis teminės informacijos prieigos internete galimybėmis, daug dėmesio skirdami tiems bibliografijos aspektams, kurie būtų svarbūs interneto ištekliams, ir siūlė vebliografiją kaip tokių galimybių užtikrinimo priemonę⁸.

Norint teoriškai ir praktiškai pagrįstai ir nuosekliai atlikti spaudos statistinę apskaitą, būtina iš anksto apsibrėžti stebėjimo objekto atrankos kriterijus, požymius, pagal kuriuos atliekamas statistinis stebėjimas, pagrįsti tokios informacijos pateikimo struktūrą. Šitai neturėtų prieštarauti bendrosios statistikos teoriniams principams, t. y. tam, kad pasirinktas objektas turėtų būti apskaitomas tik vieną kartą pagal nustatytas chronologines ir teritorines ribas, o požymių grupavimo

4 *Kultūros įstaigų statistinio tyrimo metodika, patvirtinta Statistikos departamento prie LR Vyriausybės generalinio direktoriaus 2009 m. sausio 26 d. įsakymu* [žiūrėta 2012 m. liepos 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://stat.gov.lt>>.

5 *LST ISO 5127: 2008: Informacija ir dokumentavimas*: aiškinamasis žodynas. Vilnius, 2008, p. 12.

6 ŠARLAUSKIENĖ, A. *Dokumentų statistikos duomenų bazės, rengiamos nacionalinės bibliografijos duomenų banko pagrindu, kūrimo ir skleidimo principai*: daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai,

komunikacija ir informacija (06 H). Vilnius, 2000.
7 *Webliography* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.reference.com/browse/webliography>>.

8 ALIMOHAMMADI, D. Designing webliographies in an effective and simple manner: a step by step process. *Webology* [interaktyvus], 2004, vol. 1, no. 1 [žiūrėta 2013 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.webology.org/2004/v1n1/a2.html>>.

būdas turėtų atitikti stebimo objekto raidos dėsningumus ir tendencijas⁹. Spaudos statistikos pagrindas ir yra statistinio objekto pasirinkimas, apskaitos rezultatų teikimo teorinės ir praktinės nuostatos bei techninės priemonės. Tai sudaro tinkamas galimybes parengti dokumentų srauto pagal jų požymius ir priklausomybės ryšius statistiką, oficialiai skelbti gautus duomenis bei sudaryti jų prieigos galimybes.

Pagal statistinio stebėjimo objekto pasirinkimo pobūdį skirtinos trys oficialiosios (valstybinės) spaudos statistikos kryptys:

- valstybinė (bibliografinė), rengiama atrenkamų į valstybinę bibliografiją dokumentų pagrindu (kol kas daugiausia spausdintų);
- leidybinė, rengiama ne tik valstybinės bibliografijos objekto pagrindu – jos statistinio stebėjimo objektas gali būti ir platesnis, nei skelbiamas ir registruojamas šios apskaitos (bibliografinės) priemonėse;
- prekybinė, rengiama spaudiniams, skirtiems platinti per prekybos organizacijas¹⁰.

LIETUVOS VALSTYBINĖS SPAUDOS STATISTIKOS IŠTAKOS IR RAIDOS BRUOŽAI

Lietuvos spaudos statistikos kaip reiškinio susiformavimui turėjo įtakos ir bendroji politinė ekonominė valstybės situacija, lėmusi tiek kultūros statistikos, tiek jos sudedamosios dalies – spaudos statistikos būklę. Lietuvos statistikos pradžia galima laikyti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikus, kai buvo pradėta rengti gyventojų, jų verslo ar turto apskaita (anketos). Anketų duomenys buvo panaudojami įvairių luomų gyventojų skaičiui bei jų turtui nustatyti, taip pat mokesčių, prievolių sistemai bei administracijai pertvarkyti. Iki Pirmojo pasaulinio karo (1914 m.) Lietuvoje buvo renkamos statistinės žinios apie gyventojus, pramonę, transportą, žemės ūkį. XIX a. viduryje imta domėtis etnografinės Lietuvos teritorijos gyventojų tautiniais ir religiniais santykiais. 1897 m. įvyko Lietuvos gyventojų surašymas pagal lytį, konfesiją, tautybę, užsiėmimą, amžių ir kt. Šio surašymo duomenis paskelbė Rusijos centrinis statistikos komitetas prie Vidaus reikalų ministerijos Petrapilyje (svarbūs buvo žemės ūkio surašymai 1878, 1888, 1905 m. bei pramonės surašymai 1908 m.). Prie atskirų gubernijų statistikos komitetų buvo ir vykdomasis personalas, kuriame dirbo būsimo Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Eduardas Volteris, 1901 m. išleidęs Suvalkų gubernijos apgyventų vietų sąrašą. Gubernijų statistikos komitetai buvo išleidę gyvenviečių sąrašus, gubernijų metines apžvalgas, geležinkelių bei upių eksploatavimo apžvalgas¹¹.

Vokietijos valdžioje buvusioje etnografinėje Lietuvos dalyje statistika buvo renkiama daug aktyviau. Šį darbą atliko tiek statistikos įstaigos, tiek privatūs asme-

nys. Minėtina serija darbų *Rytų Prūsijos ūkio pagrindai (Grundlagen des Wirtschaftslebens von Ostpreussen)*, kaip svarbiausias žinių šaltinis apie buvusios iki 1914 m. Vokietijos valdžioje etnografinės Lietuvos dalies tuometinį gyvenimą. Rusijos ir Vokietijos valdomose Lietuvos dalyse statistikos darbas buvo sutvarkytas nevienodai: apie Lietuvos gyventojus, žemės ūkį ir pramonę iki 1914 m. duomenų esama, o apie užsienio prekybą iš jų spręsti sunku. Lietuva tada nebuvo laikoma ekonominiu vienetu, todėl nebuvo apskaičiuojamas prekybos balansas¹².

Kuriantis nepriklausomai Lietuvos valstybei, statistikos, kaip valstybės ūkio apskaitos dalies, svarba buvo suprasta ir įvertinta. Imta stiprinti infrastruktūrą – 1919 m. tuometinio Prekybos ir pramonės ministro įsakymu sudarytas bendros statistikos departamentas, vėliau jo vietoje įsteigtas Statistikos skyrius prie Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos. Vyriausiuoju Lietuvos statistikos organu buvo laikoma nuolatinė Statistikos komisija, kaip sprendžiamasis organas, ir Centralinis statistikos biuras prie Finansų ministerijos atskiro departamento teisėmis, kaip vykdomasis organas. Naujai įkurto Centralinio statistikos biuro rūpestis buvo nustatyti nepriklausomos Lietuvos gyventojų skaičių, padėti užsienio prekybos, pramonės ir kainų statistikos pagrindus. 1930 m. priimtas valstybės statistikos įstatymas, kuriuo remiantis vyriausiuoju valstybės statistikos vykdomuoju organu laikytas Centralinis statistikos biuras.

Štai tokia kontekste besikuriant ir formuojantis Lietuvos ūkio statistikai, atsirado poreikis turėti ir kitų visuomenės gyvenimo sričių statistinių duomenų, atspindinčių tam tikros srities realią būklę Lietuvoje. Tuo užsiėmė Centralinio statistikos biuro Demografijos skyrius, kuris tvarkė vadinamąją intelektualiąją statistiką. Anketavimo metodu buvo renkami duomenys apie vienkartinį ir periodinių leidinių produkciją, apie muziejus, teatrus, kaupiamos žinios ir renkami statistiniai duomenys apie bibliotekas¹³. Vos dėlto jos tebebuvo skurdžios, o spaudos statistinių duomenų rengimas ir skleidimas iki tol rėmėsi privačia iniciatyva – ypač gerai žinoma lietuvių knygnešio, „Aušros“ platintojo Juozo Zanavykūčio Angrabaičio (1859–1935) veikla ir jo bibliografinis leidinys „Suskaita arba statistika visų

9 *Spaudos leidinių statistinės informacijos parengimo aprašas* [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. liepos 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://stat.gov.lt>>.

10 ŠARLAUSKIENĖ, A. *Dokumentų statistikos duomenų bazės, rengiamos nacionalinės bibliografijos duomenų banko pagrindu, kūrimo ir skleidimo principai*: daktaro disertacija, humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija (06 H). Vilnius, 2000, p. 15.

11 *Lietuvos statistika 1920–1930 metais*. Kaunas, 1931; *Lietuvos statistikos metraštis, 1924–1926*. Kaunas, 1927, p. 117; *Statistinės žinios apie Lietuvą ligi karui 1914 m.* Kaunas, 1919.

12 *Statistikos biuletenis*. Centralinis statistikos biuras. Kaunas, 1926, nr. 4, p. 33.

13 RUDŽIONIENĖ, J. Bibliotekų darbo statistika tarpukario Lietuvoje. *Tarp knygų*, 1995, p. 11–14.

lietuviškų knygų [atspaustų Prūsuoje 1864–1896 m.]“, išleista Tilžėje 1897 metais¹⁴. Jame suregistuota apie 500 knygų.

Peržiūrėjus Centralinio statistikos biuro leisto *Lietuvos statistikos metraščio* (1920–1939) 13 tomų bei kitus oficialius leidinius, teikiančius įvairių sričių statistikos duomenis apie 1918–1939 m. laikotarpį (*Lietuva skaitmenimis 1918–1928 m.; Statistikos biuletenis, 1923–1939*), galima daryti išvadą, kad duomenų apie spaudos produkciją esama beveik visuose *Lietuvos statistikos metraščio* tomuose 1920–1939 m. laikotarpiu. Tačiau *Klaipėdos krašto Statistikos biuro statute*, patvirtintame 1925 m. spalio 1 d., apie spaudą nepateikiama nieko¹⁵.

Lietuvos valstybinės spaudos statistikos raidą žymi trys svarbiausi etapai: pirmasis – Nepriklausomos Lietuvos (1918–1940 m. I pusm.), antrasis – sovietinės okupacijos (1940 m. II pusm. iki 1990 m. kovo 11 d.) ir trečiasis – atkurtos Lietuvos Nepriklausomybės (nuo 1990 m. kovo 11 d. iki šiol). Pirmajame etape oficialioji spaudos statistika skelbta tuometėje valstybinės bibliografijos priemonėje *Bibliografijos žinios* ir oficialiame bendrosios statistikos leidinyje – rinkinyje *Lietuvos statistikos metraštis*, antrajame ir trečiajame – dabartiniame – etape leistas ir tebeleidžiamas specialus spaudos statistikos leidinys *Lietuvos spaudos statistika*. Abiem nepriklausomos Lietuvos valstybės laikotarpiais Lietuva galėjo ir tebegali veikti atsižvelgdama į tarptautines tokios veiklos rekomendacijas, pasirinkdama savo nuožiūra šalies spaudinių statistinės apskaitos metodus ir būdus bei statistinių duomenų formavimo kryptis.

Pagal spaudos statistikos rengimo bei duomenų rinkimo organizavimo specifiką pirmajame etape skirtingi dar du etapai. Tai decentralizuotasis, buvęs iki Bibliografijos instituto *Bibliografijos žinių* atsiradimo 1928 m. Pagrindinis duomenų rinkimo būdas tuomet buvo anketavimas, kai anketas pildė vietos valdžios pareigūnai. Antrasis etapas skaičiuojamas nuo 1928 m., kai spaudos statistiką imta rengti centralizuotai, remiantis Bibliografijos instituto rengiamais valstybinės bibliografijos duomenimis. Tuo laiku valstybinės statistikos kryptį žymėjo tik Lietuvos teritorijoje leistų spaudinių statistinė apskaita (iki 1939 m.), neapskaitant okupuotose srityse ir teritorijose bei užsienyje leidžiamų leidinių.

Sovietinės okupacijos laikotarpiu valstybinės statistikos organizacinis ir metodinis pagrindas buvo administracinio pobūdžio, reikėjo laikytis šios veiklos centralizuotai teikiamų nuostatų. Tuometiniai Lietuvos knygų rūmai (dabar – Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras), būdami administraciškai ir metodiškai pavaldūs tuometiniams Sąjunginiams knygų rūmams Maskvoje, privalėjo juos taikyti respublikiniu šios apskaitos lygmeniu ir jų laikytis¹⁶.

Nemenką įdirbį spaudos statistikos srityje paliko Lietuvos knygų rūmai (įkurti 1945 m.), tęsdami 1924–1943 m. veikusio Bibliografijos instituto tradicijas ren-

giant spaudos statistiką – ilgus sovietinio laikotarpio dešimtmečius ši institucija rengė Lietuvos spaudos statistiką ir skelbė duomenis leidiniuose *Lietuvos TSR spaudos statistika*¹⁷. Pirmasis toks rinkinys buvo išleistas 1957 metais¹⁸. Vėliau buvo rengiami ir leidžiami dar keli rinkiniai, apimantys keletą metų laikotarpį (*Lietuvos TSR spaudos statistika, 1956–1960*. Vilnius, 1962. 139 p.; *1961–1965*. Vilnius, 1969, 180 p.; *1966–1970*. Vilnius, 1972. 152 p.; *1971–1975*. Vilnius, 1977. 120 p.; *1977–1980*. Vilnius, 1982. 72 p.¹⁹). Nuo 1981 m. imta rengti ir leisti jau metinius Lietuvos spaudos statistikos leidinius. Valstybinės bibliografijos rengimas yra pagrindinė spaudos statistikos prielaida ir pagrindas, todėl gausūs Knygų rūmų valstybinės bibliografijos leidiniai sudarė pagrindą sėkmingai rengti spaudos statistiką (retrospektyviosios bibliografijos leidiniai: *Lietuvos TSR knyga, 1940–1941*: valst. bibliografija. Vilnius, 1953; *1944–1945*. Vilnius, 1952. 51 p.; *1946*. Vilnius, 1949. 52 p. ir kt.; *Lietuvos TSR spauda*: valst. suvest. bibliografija, 1940–1955, t. 1. Vilnius, 1962–1964 ir kt.; einamosios bibliografijos leidiniai: *Spaudos metraštis* ir kt.)²⁰.

Šiandien Lietuvos valstybinės spaudos statistikos rengėjas – Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras (LNB BKC – buvusieji Lietuvos knygų rūmai). BKC tęsia savo pirmtako – Lietuvos knygų rūmų darbą spaudos statistikos ir kt. srityse. Svarbiausias ir vienintelis šaltinis, kuriame skelbiami išsamūs spaudos statistikos duomenys, – tebeleidžiamas metinis leidinys *Lietuvos spaudos statistika*, kurio ištakos siekia Lietuvos knygų rūmų veiklą. Šis šaltinis priklauso mažiausiai dviem laikotarpiams: sovietinės okupacijos ir šiandieniam atkurtos Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpiui. Svarbu pabrėžti, kad iš tikrųjų jis apima ir dalį tarpukario Nepriklausomos Lietuvos laikotarpio, nes atskiruose leidiniuose, kaip 1990 m. išleistame rinkinyje *Lietuvos spaudos statistika 1919–1989 m.*, skelbiama ir to laikotarpio spaudos statistika²¹.

14 *Knygnešys Juozas Angrabaitis* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://spaudos.lt/Knygnesiai/J_Angrabaitis.htm>; *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 20; VENCKIENĖ, J. Trisdešimt šeši *Aukso altoriaus* maldaknygės leidimai (1885–1907): santykis su bendrinės kalbos raida. *Archivum Lithuanicum*, 2005, t. 7, p. 104, 119.

15 *Lietuvos statistikos metraštis, 1924–1926*. Kaunas, 1927, p. 117.

16 ŠARLAUSKIENĖ, A. *Dokumentų statistikos duomenų bazės, rengiamos nacionalinės bibliografijos duomenų banko pagrindu, kūrimo ir skleidimo prin-*

cipai: daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija (06 H). Vilnius, 2000, p. 49.

17 *Lietuvos spaudos statistika, 1919–1989*. Vilnius, 1990, p. 4.

18 *Lietuvos TSR spaudos statistika, 1940–1955*. Vilnius, 1957.

19 *Lietuvos TSR Knygų rūmai*. Sudarė Emilija Urniežiūtė. Vilnius, 1985, p. 20.

20 Ten pat, p. 18–19.

21 *Lietuvos spaudos statistika, 1919–1989*. Vilnius, 1990.

Valstybiniu lygmeniu spaudos statistika, duomenis rengiant ir teikiant šakos rengėjui – LNB BKC, buvo ir tebėra skelbiama Lietuvos Respublikos statistikos departamento leidiniuose (*Kultūra, spauda ir sportas, Lietuvos statistikos metraštis*, Statistikos departamento interneto svetainės Rodiklių duomenų bazė²²).

Lietuvos spaudos statistinės apskaitos, kaip ir tarptautinės, rengimo pagrindas – rekomendacijos ir standartas: UNESCO *Knygų ir periodikos produkcijos statistikos tarptautinio standartizavimo rekomendacijos (Recommendation concerning the international standardization of statistics relating to book production and periodicals*, 1964) ir *Pataisytos knygų, laikraščių ir periodinių leidinių gamybos ir platinimo tarptautinės statistikos standartizavimo rekomendacijos (Revised recommendation concerning the international standardization of statistics on the production and distribution of books, newspapers and periodicals*, 1985) bei LST ISO 9707: 2011 *Informacija ir dokumentavimas. Statistiniai duomenys apie išleistas knygas, laikraščius, periodinius ir elektroninius leidinius bei jų platinimą (tapatus ISO 9707: 2011 Information and documentation. Statistics on the production and distribution of books, newspapers, periodicals and electronic publications)*.

TARPTAUTINĖS SPAUDOS STATISTIKOS NUOSTATOS IR ŠALTINIAI

Skirtingų šalių leidybą galintis apibūdinti statistikos duomenų rinkimas bei jos teoriniai ir praktiniai norminimo darbai tarptautiniu lygmeniu siekia XX a. trečio dešimtmečio pabaigą. XIX a. suklestėjus leidybai, ir jos produkto pagrindu rengiamos valstybinės bibliografijos priemonės jau galėjo būti naudojamos tarptautinės leidybos mastams vertinti (šios paskirties leidiniuose skelbiami ir įvairūs statistiniai duomenys).

Tarptautinis intelektualiosios nuosavybės biuras Berne ėmėsi tokius duomenis publikuoti savo periodiniame leidinyje „Autorių teisė“ (*Droit d'Auteur*). Šiandien pasaulyje veikia nemažai įvairaus dydžio, turinčių įvairius tikslus ir siekius tarptautinių institucijų, besirūpinančių įvairių sričių tarptautine statistika: Eurostat (Statistical Office of the European Union – Europos Sąjungos statistikos biuras), OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija), JTO ir jos organizacijos (ECE – Economic Commission of Europe – Europos ekonominė komisija; FAO – Food and Agriculture Organization of the United Nations – JT maisto ir žemės ūkio organizacija), ILO (International Labour Organisation – Tarptautinė darbo organizacija), Pasaulio bankas, WHO (World Health Organization – Pasaulio sveikatos organizacija) ir kt.

Spaudos statistikos šaltinius galima skirstyti pagal tam tikras jų kategorijas, lygmenis ir pan. Pirmiausia, tai patys bendrosios statistikos leidiniai (*Lietuvos statistikos metraštis*, *UNESCO statistikos metininkas*), spaudos statistikos leidiniai (*Lietuvos spaudos statistika*) bei metašaltiniai, arba metaduomenys, apie statistinius leidinius (informacijos talpyklos, archyvai, bibliografijos: E-LIS²³, Pasaulio lietuvių archyvas, *Sourcebook of Global Statistics* – pastarajame randame ir UNESCO statistikos metininką, ir kt.). Šaltiniai esti ir specializuoti bei universalūs. Specializuotiems priklauso būtent tarptautiniai ir nacionaliniai spaudos statistikos šaltiniai, o universaliesiems – oficialios statistikos šaltiniai, kuriuose skelbiama įvairių ūkio šakų, taigi ir spaudos, statistika²⁴. Instituciniu lygmeniu šiais šaltiniais rūpinasi tarptautinės (UNESCO Statistikos institutas, Eurostat ir kt.) ir nacionalinės organizacijos (Lietuvos statistikos departamentas ir analogiškos institucijos kitose valstybėse; bibliotekos – Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka).

Akivaizdi ir šaltinių laikmenų formato įvairovė: spausdintiniai, elektroniniai, mišrūs (tokie atvejai, kai dalis statistinės informacijos šalia spausdintinių leidinių gali būti skelbiama atitinkamų institucijų interneto svetainėse).

Spaudos statistikos srityje vienareikšmiškai intensyviausiai ir produktyviausiai dirba UNESCO. 1946 m. įsteigus UNESCO, buvo plėtojamas tarptautinės spaudinių statistikos standartizavimas (1951 m. UNESCO 6-oje generalinėje sesijoje iškeltas knygų produkcijos statistikos standartizavimo klausimas tarptautiniu mastu), skatinamas tarptautinės statistikos poreikis, imama lyginti atskiras valstybes tarpusavyje. UNESCO imasi atsakomybės sukurti tarptautinę spaudos statistikos standartizavimo metodiką – 1964 m. parengiamos ir išleidžiamos *Knygų ir periodikos produkcijos statistikos tarptautinio standartizavimo rekomendacijos*, vėliau – *Pataisytos knygų, laikraščių ir periodinių leidinių gamybos ir platinimo tarptautinės statistikos standartizavimo rekomendacijos* (1985 m.). Šiose rekomendacijose pateikiami pagrindiniai valstybinės dokumentų statistinės apskaitos principai: spaudinių statistinio stebėjimo objektas apibrėžiamas pagal valstybinį-teritorinį principą (tik toje valstybėje išleisti dokumentai, išskyrus atvejus, kai leidėjas – vienoje valstybėje, o jo parengtas spaudinys tiražuojamas kitoje); apskaitomi spaudiniai, platinami per prekybos tinklą ar nemokamai; apskaitomi spaudiniai pagal pasirodymo dažnumą – serialiniai ir neserialiniai; pagal materialią formą – knygos ar brošiūros; pagal informacijos ženklų rūšį – pagrindinė spaudinio dalis turi būti tekstas (išskyrus vaizduojamojo meno albumus, atlasus); atitinkantys kiekybinius reikalavimus (apimtis ne mažesnė nei 4 puslapiai, išskyrus laikraščius; tiražas – 100 egz. (Pastarosios rekomendacijos

22 Prieiga per internetą: <<http://db.stat.gov.lt>>.

24 *Statistikos biuletenis*. Centralinis statistikos biuras. Kaunas, 1926, nr. 4, p. 33.

23 Prieiga per internetą: <<http://eprints.rclis.org>>.

aktualios ir rengiant šiandienos valstybinę ir tarptautinę spaudos statistiką (kartu su ISO 9707: 2008 *Information and documentation. Statistics on the production and distribution of books, newspapers, periodicals and electronic publications*).

Svarbiausi tarptautiniai UNESCO statistikos leidiniai – *UNESCO statistikos metininkas* (*Statistical Yearbook UNESCO*) ir *Vertimų rodyklė* (*Index Translationum*).

UNESCO Statistikos metininke (*Statistical Yearbook UNESCO*), kuris rengiamas *Vertimų rodyklės* (*Index Translationum*) bibliografinių duomenų pagrindu, duomenys apskaitomi ir skelbiami atsižvelgiant į apskaitomo leidinio autorinę priklausomybę, teritorinį aspektą, originalo ir vertimų kalbas. Jame skelbiama bendroji knygų produkcijos statistika pagal tematiką, atskirai knygoms ir brošiūroms, pirmieji ir kartotiniai leidimai, tekstų kalba²⁵. Jau kurį laiką šis leidinys leidžiamas elektroniniu būdu (www.uis.unesco.gov). Jame tarptautiniai spaudos statistikos duomenys skelbiami šalia švietimo, mokslo, kultūros ir komunikacijos sričių statistinių duomenų. Spaudos statistiniai duomenys teikiami pagal tokius kriterijus: pavadinimų skaičius, knygų tiražas, vadovėlių pavadinimų skaičius, laikraščių pavadinimų skaičius, tarptautinė knygų prekyba ir kt. Deja, paskutiniai tokie duomenys aptariamame leidinyje teikiami 1996 metų. *UNESCO statistikos metininkas* laikytinas išsamiausiu tarptautinės spaudos statistikos leidiniu – toks jo svarbiausias pranašumas, tačiau trūkumų įžvelgiama kiek daugiau, ir juos dažniausiai lemia atskirų valstybių spaudos statistikos rengimo ir organizavimo specifika. Ne visose valstybėse pavyksta surinkti patikimų spaudos statistikos duomenų dėl skirtingai pasirenkamo objekto, ne visuomet pavyksta tolygiai diferencijuoti apskaitomus objektus pagal nustatytus požymius (dažnai apskaitomi objektai įtraukiami tik į bendrą dokumentų skaičių ir (arba) netinkamai paskirstomi pagal priimtas rekomendacijas), nevienodos spaudinių statistinės apskaitos nuostatos tematikos aspektu ir pan. – tai konstatuota dar 1989 metais²⁶. Situacija praėjus dvidešimčiai metų vangiai keičiasi – vyrauja atskirų valstybių spaudos statistikos duomenų trūkumas. Tačiau svarbiausias nūdienos trūkumas – neleistinai atmestinas šio aktualaus leidinio, turinčio reprezentuoti tarptautinę svarbios srities – spaudos statistikos būklę, veiklos pasyvumas. Tarptautinė bendruomenė su nekantrumu laukia atsigausiant šį leidinį, nes patikimi tarptautiniai spaudos statistikos duomenys yra būtini organizuojant ir planuojant ne tik šios srities veiklą.

Nepalyginti geresnė *Vertimų rodyklės* (*Index Translationum*) – tarptautinės knygų vertimų bibliografijos, kurią UNESCO leidžia nuo 1932 m., situacija. Šiame leidinyje pateikiami bibliografiniai knygų, išverstų ir išleistų 100 UNESCO narių valstybių nuo 1979 m., duomenys (leidinys iki 1979 m. buvo leidžiamas spausdintine forma). Šiandien tai jau daugiau nei 2 mln. literatūros, socialinių ir humanitarinių mokslų, gamtos ir taikomųjų mokslų, meno, istorijos ir kt. sričių įrašų. Leidinys

nuolat pildomas ir atnaujinamas. Šiuo metu jame yra 6739 įrašai. Šioje elektroninėje *Vertimų rodyklės* formoje nesunkiai galima pasirinkti paieškos būdą pagal vertimo kalbas (originalo ir vertimo kalbos) bet kurioje atskiroje valstybėje, tam tikru laikotarpiu, tam tikro autoriaus, leidėjo ir pan. Rodyklėje teikiama informacija apie kiekvienos valstybės naujausius pateiktus bei publikuotus spaudos statistikos duomenis (duomenys teikiami tik apie knygas; neteikiami – apie periodinius leidinius, periodinių leidinių straipsnius, patentus ir brošiūras), skelbiami penkiasdešimt populiariausių autorių, temų, kalbų valstybių etc. Lietuva dalyvauja kuriant ir teikiant bibliografinę informaciją *Vertimų rodyklei* apie vertimus į lietuvių kalbą, tai atlieka Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (Lietuvos naujausi *Vertimų rodyklei* pateiktieji duomenys yra 2010 metų, o publikuotieji – 2008 metų)²⁷. Šiandien *Vertimų rodyklė* yra nepakeičiama vertimų paieškos priemonė tarptautiniu mastu. Ji naudinga tiek kiekvienam besidominčiam šia sritimi, tiek šios srities žinovams (vertėjams ir kt. specialistams), tiek leidybos rinkodaros specialistams. 2012 m. minima *Vertimų rodyklės* gyvavimo 80 metų sukaktis.

Esama ir būta daugiau šaltinių, kuriuose skelbiami tarptautiniai spaudos statistiniai duomenys. Tai *JTO statistikos metininkas* (skelbiama nuo 1951 m.), UNESCO *Pagrindiniai skaičiai ir faktai* (nuo 1952 m.). Atrodo, kad šiandien UNESCO Statistikos institutas (UNESCO Institute for Statistics), veikiantis Kanadoje, pretenduoja į išsamiausią tarptautinės (globalios) statistikos, skirtos tarptautinei lyginamajai analizei, autorystę. Tačiau šis solidus šaltinis ir jo skelbiama statistika, t. y. ir spaudos statistika, pastaruoju metu, kaip jau aptarta, nėra nei nuosekli, nei išsami, nei savalaikė. Regis, stokojama tarptautinio bendradarbiavimo, koordinavimo ir pirmiausia politinės valios tam, kad atskirų valstybių spaudos statistika, skelbiama UNESCO Statistikos instituto, pateisintų šios institucijos vaidmenį²⁸.

Nors spaudos statistikos įdirbis tarptautiniu lygmeniu yra akivaizdus, tiek pat akivaizdūs ir šios veiklos trūkumai. UNESCO Statistikos instituto veikla yra neabejotinai svarbus reiškinys, bet kita vertus, ji turi daugybę spaudos statistikos rengimo trūkumų, kaip antai patikimos naujausios tarptautinės spaudos statistikos nenuoseklumas, nepatikimumas ir pan. Yra ir daugiau spaudos statistikos tarptautinio organizavimo trūkumų. Nėra parankūs ir aiškūs duomenų rinkimo ir sklaidimo mechanizmai. Skiriasi duomenų pobūdis ir formatas atskirose valstybėse,

25 *Statistikos biuletenis*. Centralinis statistikos biuras. Kaunas, 1926, nr. 4, p. 33; STONIENĖ, V. *Knygotyros pagrindai*. Vilnius, 1990.

26 UNESCO Institute for Statistics [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uis.unesco.org>>.

27 *Index Translationum – World Bibliography of Translation* [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://portal.unesco.org>>.

28 UNESCO Institute for Statistics [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uis.unesco.org>>.

šitai lemia ir skirtingos įvairių šalių šios veiklos tradicijos, informacijos ir komunikacijos technologijų būklė bei galimybė jas naudoti. Akivaizdi ir pateikiamų tarptautinių duomenų gausa, kurioje nesant nuoseklumo nelengva orientuotis, taigi, ir naudotis pateikiamais statistiniais duomenimis. Dažnai ir duomenų pateikimo formatas nesuteikia galimybių atlikti tai, kam statistika yra skiriama, – tarpusavio palyginimams. Minėtieji trūkumai ypač aktualūs tarptautinės spaudos statistikos atveju, nes esami šios informacijos sklaidos šaltiniai šiandien ne visada sudaro galimybę disponuoti adekvačia spaudos statistine informacija.

Išvados

Statistika, kaip svarbi organizacijos vadybos priemonė, pirmiausia būtina tiek leidybinės veiklos analizei, tiek jos planavimui. Ji naudinga, svarbi ir kitoms veikloms sritims. Todėl spaudos statistika niekada nebuvo ir nėra nustojusi savo vaidmens ir statuso.

Statistikos būklė ir kokybė pagrindžia spaudos, leidybos ir gretimų sričių įdirbį, dėsningumus ir tendencijas. Šiuo požiūriu svarbi vieta tenka statistikos rengimo metodikai, tinkamam spaudos statistikos organizavimui. Reikšminga yra UNESCO Statistikos instituto veikla tarptautiniu lygmeniu, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Lietuvos statistikos departamento veikla šalies lygmeniu, rengiant spaudos statistikos šaltinius. Spaudos statistikos reguliarus rengimas ir skelbimas sudarant vartotojams jų prieigos galimybes neabejotinai prisideda prie spaudos ir viso Lietuvos kultūros sektoriaus kokybės ir jo matomumo gerinimo.

Atlikus spaudos statistikos šaltinių ir raidos analizę išryškėja, kad ir tarptautiniu, ir nacionaliniu mastu siekiama užtikrinti ir išlaikyti tam tikrą spaudos statistikos lygmenį, kad vartotojas turėtų galimybę gauti ir pasinaudoti reikalingais spaudos statistikos duomenimis. Lietuvos spaudos statistikos rengimo ir pateikimo visuomenei situacija iš esmės stabili jau daugelį dešimtmečių, jei nelaikytume naujove to fakto, jog metinis jau daugelį metų iš esmės reguliariai leidžiamas Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centro leidinys *Lietuvos spaudos statistika* šiandien pateikiamas ir elektroniniu formatu (<http://www.lnb.lt>). Jį rengiant remiamasi tarptautiniais dokumentais – UNESCO rekomendacijomis ir naujaisiu spaudos statistikai skirtu ISO standartu, šiandien jau priimtu ir kaip LST ISO 9707. Lietuvos spaudos statistiką reglamentuojantys tarptautiniai ir Lietuvos dokumentai sudaro pagrindą apskaityti valstybės leidybos produkciją ir organizuoti statistinių duomenų prieigą vartotojams, skelbiant ją savo leidiniuose. Remiantis šių dokumentų nuostatomis, Lietuvos spaudos produkcija vartotojui pateikiama reguliariai ir patikimai, skelbiant ją Lietuvos

nacionalinės bibliotekos leidinyje *Lietuvos spaudos statistika*, Lietuvos statistikos departamento leidiniuose, iš jų ir elektroniniuose. Tačiau dėl straipsnyje aptartų globalios spaudos statistikos problemų stokojama galimybės tinkamai reprezentuoti Lietuvos spaudos statistiką tarptautiniu mastu. Taigi, tarptautinės spaudos statistikų bendruomenės dar laukia nelengvas ir atsakingas darbas.

Šaltiniai ir literatūra

1. ALIMOHAMMADI, D. Designing webliographies in an effective and simple manner: a step by step process. *Webology* [interaktyvus], 2004, vol. 1, no. 1 [žiūrėta 2013 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.webology.org/2004/v1n1/a2.html>>.
2. *Index Translationum – World Bibliography of Translation* [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://portal.unesco.org>>.
3. KAUNAS, D. Knygos istorijos šaltiniai. *Knygotyra*, 2010, t. 54, p. 19–43.
4. *Knygnešys Juozas Angrabaitis* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://spaudos.lt/Knygnešiai/J_Angrabaitis.htm>.
5. *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius: Alma littera, 1997. 416 p.
6. *Kultūros įstaigų statistinio tyrimo metodika, patvirtinta Statistikos departamento prie LR Vyriausybės generalinio direktoriaus 2009 m. sausio 26 d. įsakymu* [žiūrėta 2012 m. liepos 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://stat.gov.lt>>.
7. *Lietuvos kultūra, spauda ir sportas*: statistikos rinkinys. Vilnius: LR Statistikos departamentas, 1997. 46 p.
8. *Lietuvos statistika 1920–1930 metais*. Kaunas, 1931. 69 p.
9. *Lietuvos statistikos metraštis, 1924–1926*. Kaunas, 1927. 117 p.
10. *Lietuvos spaudos statistika, 1919–1989*. Vilnius: Lietuvos knygų rūmai, 1990. 88 p.
11. *Lietuvos spaudos statistika, 2004*. Vilnius: LNB, 2005. 82 p.
12. *Lietuvos TSR spaudos statistika, 1940–1955*. Vilnius: Mintis, 1957. 116 p.
13. *Lietuvos TSR Knygų rūmai*. Sudarė Emilija Urniežiuūtė. Vilnius, 1985. 24 p.
14. *LST ISO 9707: 2011: Informacija ir dokumentavimas*: Statistiniai duomenys apie išleistas knygas, laikraščius, periodinius ir elektroninius leidinius bei jų platinimą (tapatus ISO 9707: 2008 (E)). Vilnius: LST, 2011. 19 p.
15. *LST ISO 5127: 2008: Informacija ir dokumentavimas*: aiškinamasis žodynas. Vilnius: Lietuvos standartizacijos departamentas, 2008.
16. MARTIŠIUS, A.; KĖDAITIS, V. *Statistika*. D. 1: Statistinės analizės teorija ir metodai. Vilnius: VU leidykla, 2003. 307 p.
17. Mokslas ir statistika. *Mokslo Lietuva*, 2000, nr. 9 (211), p. 1, 8–9.
18. *Pasaulio lietuvių archyvas* [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lithuanianresearch.org>>.
19. RUDŽIONIENĖ, J. Bibliotekų darbo statistika tarpukario Lietuvoje. *Tarp knygų*, 1995, p. 11–14.
20. *Spaudos leidinių statistinės informacijos parengimo aprašas* [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. liepos 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://stat.gov.lt>>.
21. *Statistinės žinios apie Lietuvą ligi karui 1914 m.* Kaunas, 1919. 198 p.
22. *Statistikos biuletenis*. Centralinis statistikos biuras. Kaunas, 1926, nr. 4, p. 33.
23. STONIENĖ, V. *Knygotyros pagrindai*: mokymo priemonė. Vilnius, 1990. 95 p.
24. ŠARLAUSKIENĖ, A. *Dokumentų statistikos duomenų bazės, rengiamos nacionalinės bibliografinės duomenų banko pagrindu, kūrimo ir skleidimo principai*: daktaro disertacija. humanitariniai

- mokslai, komunikacija ir informacija (06 H). Vilnius, 2000. 201 p.
25. *UNESCO Institute for Statistics* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.uis.unesco.org>>.
26. VENCKIENĖ, J. Trisdešimt šeši *Aukso altoriaus* maldaknygės leidimai (1885–1907): santykis su bendrinės kalbos raida. *Archivum Lithuanicum*, 2005, t. 7, p. 104, 119.
27. *Virtual reference desk abstract: UNESCO Statistical Yearbook (1999)* [interaktyvus], [žiūrėta 2012 m. liepos 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.virtualref.com/abs/82.htm>>.
28. *Webliography* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.reference.com/browse/webliography>>.
29. WISCHENBART, R. *The global ranking of publishing industry* [interaktyvus], 2009 [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.springerlink.com>>.
30. WHITNEY, G. The UNESCO book production statistics. *Publishing Research Quarterly* [interaktyvus], vol. 5, no. 4, 1989, p. 12–29 [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.springerlink.com>>.
31. *Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знания*. Москва, 1995. 268 с.

PUBLISHING STATISTICS: INSIGHTS ON DEVELOPMENT AND SOURCE ANALYSIS

Jurgita Rudžionienė

Summary

The article aims at presenting some international and Lithuanian publishing statistics insights, following the development of statistical sources and publishing statistics. It does not attempt to present an exhaustive source and publishing statistics development analysis. Instead, the author sought to reveal the Lithuanian situation of publishing statistics as well as international context, following the importance of sources and development trends in publishing statistics. The concept and principles of publishing statistics are discussed, beginnings and development features are presented, publishing statistics sources are identified, documents regulating the preparation of publishing statistics as well as international principles and attitudes are analysed in the article. The background of publishing statistics in the Lithuanian state is presented as well as its role and sources (an ongoing annual publication “Lithuanian Publishing Statistics“ (*Lietuvos spaudos statistika*), prepared by Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, and the relevant publications presenting publishing statistics in early periods) are presented. Special attention is drawn to international publishing statistics situation and sources. UNESCO documents “Recommendation concerning the International Standardization of Statistics relating to Book Production and Periodicals”, 1964, “Revised Recommendation concerning the International Standardization of Statistics on the Production and Distribution of Books, Newspapers and Periodicals”, 1985 and the international standard “ISO 9707: 2011 Information and Documentation. Statistics on the Production and Distribution of Books, Newspapers, Periodicals and Electronic Publications” as well as the respective Lithuanian standard “LST ISO 9707: 2011 Informacija ir dokumentavimas. Statistiniai duomenys apie išleistas

knygas, laikraščius, periodinius ir elektroninius leidinius bei jų platinimą”, adopted on the basis of this international standard, serves as methodological background and a relevant tool for preparing publishing statistics in Lithuania as well as at international level. The main international statistical sources, such as “Statistical Yearbook UNESCO” and “Index Translationum” are analysed. Special attention is given to “Index Translationum”, which is an international bibliography of book translations, created in the year 1932. The main conclusions on the subject are presented in the article. The analysis in question should serve as an impetus for book scientists, publishing and other specialists to focus on publishing statistics as an important field of interest. Some of the aspects of the subject were presented by the author during the international scientific conference “Book and other Media Science: Research, Scientists, Communication” (October 22–23, 2009, Vilnius University).

Įteikta 2010 m. vasario mėn.

Priimta 2013 m. balandžio 16 d.